

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Факультет української філології
Кафедра української мови

Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри

Матеріали Міжнародної наукової конференції

5–6 листопада 2009 року

Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2009

ЗМІСТ

ТРАДИЦІЯ ГЕНЕАЛОГІЧНОГО Й ТИПОЛОГІЧНОГО РОЗПОДІЛУ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ. ФОНЕТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК СВІДЧЕННЯ ЇЇ САМОБУТНОСТІ

Biłozor-Twardy Maryna. Był prawdziwym ukraincem.	9
Гамали О. И. Отражение особенностей национального коммуникативного поведения в драматургии (на материале пьес М. Булгакова и В. Винниченко).....	11
Глущенко В. А., Овчаренко В. М., Рябініна І. М. Лексичні запозичення як джерело вивчення історії східнослов'янських мов у концепції О. О. Шахматова, М. М. Дурново та А. Ю. Кримського.....	19
Коротич К. В. Контрпропагандистські стратегії і тактики в радянському дискурсі 1941–1945 років	27
Косьонкіна Г. Ю. Теоретичні проблеми історико-типологічних досліджень в історіографії мовознавства	33
Микитюк О. Р. Самобутність української фонетичної системи	39
Пилипенко Є. М. Відображення системи вокалізму говірки селища Стеблів у повісті Івана Нечуя-Левицького «Причепи»	44
Полюга Л. М. Зіставний аналіз слов'янських мов у концепції Олександра Царука	52
Тихонова О. Ф. Фонетична і фонологічна асиміляція англіцизмів як спільна риса процесу запозичення неспоріднених мов (української і китайської)	54
Токарев Г. В. Вербализованные символы культуры.....	60
Фаріон І. Д. Термін «руська мова» в контексті історії мови	63
Фельчак О. О. Лінгвістичноісторіографічний аспект вивчення генетичних зв'язків слов'янських мов.....	73
Холодова Н. В. Учені Празької лінгвістичної школи про морфологічну класифікацію мов	80
Царук Н. В. Розвиток поглядів С. Смалі-Стоцького на походження української мови у праці Олександра Царука „Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри”	87
Шутак Л. Б., Собко І. О. Мовна політика в Україні: проблеми і перспективи	93
Явір В. В. Рідна мова як одна з вузлових ланок духовно-національного буття народу і держави	100

**ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ
МОВ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ,
ПСИХОЛОГІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ**

Арешенков Ю. О. Концепт «хата» в поетичному ідіостилі Т. Шевченка	108
Білка О. Л. Зооморфічна метафора у структурі біологічної лексики	114
Борита В. М. Конфесійний стиль української мови: етапи становлення і розвитку	122
Бочина Т. Г. Коннотативные антонимы в русской паремике	127
Величко Г. Г. Кінетичні паралінгвістичні фразеологізми української мови як мовна реалізація психічних процесів та станів українців	133
Вербовий М. В. Із спостережень над говіркою містечка Кривий Ріг (коло 1911 р.)	141
Віняр Г. М. Полонізми в діалектному мовленні однієї з говірок Західного Поділля (матеріали до діалектного словника).....	145
Глуховцева К. Д. Граматичні класи слів як одиниці лексикону діалектної мовної особистості	148
Голікова Н. С. Структурно-ономасіологічна парадигма топонімів – назв вулиць міста Дніпропетровська	155
Зимовець Г. В. Атрибутивні двочленні ергоніми в ономасіологічному та когнітивному аспектах	161
Іваноў Я. Я. Ад прыказкі да анты-прыказкі (эвалюцыя жанру).....	168
Іншаков А. Є. Актуальні проблеми вивчення кольороназв у лінгвістиці	176
Іншакова І. О. Ботанічна лексика у словнику Є. Славинецького	180
Кажан В. І., Калініна Р. П. Запозичені слова як джерело поповнення газетної лексики	189
Казаків В. Л., Паранько І. С., Шипунова В. О. Географічні урботопоніми міста Кривого Рогу	193
Калашник В. С., Філон М. І. Лексико-семантична група «змії» в сучасній українській мові: аспекти діахронічного аналізу.....	199
Клімчук Г. П. Лексичні діалектизми в публіцистичній спадщині Михайла Грушевського	205
Колесник Н. С. Фольклоронім <i>Дунай</i> та проблема етногенезу слов'ян...	214
Литовченко І. О. Військова справа як одне з джерел поповнення фразеологічної системи української мови.....	222

Мамчич І. П. Розвиток лексичного значення слів у сучасній українській мові.....	228
Мех Н. О. Лінгвокультурологема <i>логос</i> в українському мовному просторі	233
М'ясянкін Л. І. Термінологічна лексика в українському рекламному дискурсі	241
Навчук Г. В., Ткач А. В. Проблемні аспекти функціонування українських медичних термінів	245
Савєлова Л. А. Лакуни в системі руського нареччя (на матеріалі діалектної лексики)	252
Шарманова Н. М. Афоризм у поліпарадигмальному аспекті	258
Шевченко С. В. Початок формування театральної термінології української мови.....	264
Щербатюк В. С. Історія становлення поняття „синонім” у лінгвістиці ..	267
Яніцька Н. Р. Мікроергонімія центральних та східних районів Львівщини	274

СЛОВОТВІРНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Білих О. П. Активні дієприкметники в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст.	283
Білоусенко П. І. Назви спадків із суфіксом <i>-ина</i> та <i>-щина</i> в історії української мови.....	288
Бузько С. А. Оказіональні лексичні утворення в текстах української постмодерної прози (функціонально-стилістичний аспект)	294
Висоцька Т. Й. Сполучники підрядності <i>бо, ли, да, же</i> в пам'ятках української мови XVI –XVII ст.	302
Девальєр О. М. Семантична класифікація абрєвіатурної лексики сучасної української мови	308
Дядечко Л. П. О понятии обиходно-массовой языковой стихии и ее составляющих	313
Качайло К. А. Особливості структури і семантики назв місцевості (конфіксальні іменники на <i>-ок</i>).....	321
Левакіна Т. В. Місце мікрогрупи соціативності – паралельного зв'язку у прийменниковій системі сучасної української мови	328

Литвиненко О. В. Назви фізичних величин як складові концепту «неозначено велика кількість» в українській мові	336
Михайличенко Н. Є. Способи словотворення українських ойконімів на <i>-ець</i>	341
Московченко О. П. Значення морфеми <i>бог-/біг-/бож-/біж-/баж-</i> в українській мові в порівнянні зі співвідносними морфемами у споріднених словах інших слов'янських мов	347
Олексенко В. П. Словотвірний потенціал збірних іменників із суфіксами іншомовного походження в сучасній українській мові	356
Поповський А. М. Українські прізвища з компонентом <i>-їд- (-їж-)</i>	362
Савич К. С. Особливості функціонування відаббревіатурних okazіоналізмів у публіцистичному стилі сучасної української літературної мови	367
Сегін Л. В. Типи двозонних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах	373
Сологуб Н. М. Варіантність відмінкових закінчень іменників у контексті сучасного українського мовного розвитку	379
Стишов О. А. Тенденції до автохтонізації в лексиці і словотворенні сучасної української мови	385

СИНТАКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗНОГО ТЕКСТУ

Барна Г. С. Прецедентні феномени як елемент політичного рекламного тексту	395
Білоконенко Л. А. Чутки як джерело суспільної конфліктної комунікації ...	400
Вавринюк Т. І. Засоби суб'єктивації оповіді в новелах М. Коцюбинського ..	407
Городецька В. А. Зміна форми предиката в односкладних реченнях при перекладах з української мови російською	412
Єршова Н. В. Видо-часова організація складносурядних речень у прозі Євгена Гуцала	416
Колоїз Ж. В. Молитва як конфесійний та художній текст	422
Конюхова Л. І. Обмежувально-видільні частки як засіб актуалізації в мові реклами	432
Кульбабська О. В. Теорія скорочених речень у трактуванні С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера: погляд крізь призму сучасності	437

Литвинюк О. І. Ідеографічні виміри комунікативного ядра сучасної української мови.....	443
Лошаков А. Г. Сверхтекст как неканоническое текстовое образование .	447
Майструк Т. С. Стилiстичнi функцiї англiзмiв рiзних семантичних груп у текстах публiцистичного стилю	454
Малюга Н. М. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення співвідносних засобів вираження референтно тотожних значень: перехід від однієї системи координат до іншої	459
Мелкумова Т. В. Градація як засіб увиразнення мовлення мас-медіа.....	464
Мішеніна Т. М. Структура і семантика посесивних одиниць в українській мові.....	468
Остроушко О. А. Епічно-спонукальні замовляння в українській магiчнiй традицiї	476
Skab Maryan. Specifika apelace v češtině očima ukrajinisty	481
Талаш І. О. Вставлені конструкції як маргінальний компонент функціонально-семантичного поля темпоральності в публіцистичних текстах.....	485
Чумак-Жунь И. И. Когнитивно-эстетическая информация поэтического текста	489

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВОДИДАКТИЦІ

Бакум З. П. Компетентнісний підхід: проблеми реалізації на профільному рівні навчання української мови.	498
Бондаренко Г. О. Застосування технології проектів у формуванні фоностилістичних умінь і навичок учнів.	503
Борисенко В. В. Текст як засіб формування професійної мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців економічного профілю	509
Кондрашова Л. В. Духовно-нравственная и эмоционально-интеллектуальная направленность университетского филологического образования	515
Павлик О. А. Специфічні лексико-граматичні засоби як система орієнтирів у навчанні близькоспорідненого мовлення	523
Токарева И. Ю. Формирование культурно-языковой компетенции школьников при изучении социально дифференцированной лексики .	529
Цоуфал Л. С. Формування комунікативної компетенції учнів у процесі вивчення морфології	532

СЛОВО ПРО ЛЮДИНУ, НАУКОВЦЯ, ПРОСВІТНИКА

Царук-Гуйванюк Н. В. Він любив вас усіх, а найбільше любив Україну...	541
Татарин-Кнігніцька М. Усе життя – у творчому горінні.....	548
Явір В. В. Ніщо в житті не минає безслідно.....	549
Козлов А. В. За критеріями людства.....	551
Поповський А. М. Із когорти славетних.....	552
Розмова у «Книгарні біля брами»: Інтерв'ю Олександра Царука і Ярослава Ороса (26 лютого 1999 року, м. Київ).....	554
Скаб М. С. РЕЦЕНЗІЯ на монографію Царука Олександра Васильовича «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. – 324 с.).....	561
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	563

(до речі, це була лише друга наша зустріч за 25 років). Не передати словами радості спілкування з друзями та викладачами.

Та головне – це пам'ять про тих, кого немає з нами. Тому урочистості наші розпочалися зі служби Божої в університетській церкві в пам'ять про померлих однокурсників і викладачів – Олександра Царука, Ігоря Чеховського, Анатолія Миколайовича Добрянського, Юрія Андрійовича Гречанюка...

«Нехай земля їм буде вічно пухом, і пам'ять хай про них не погаса!» – лунало в аудиторії № 21, де ми колись слухали лекції наших викладачів, – і всі присутні схилили голови у скорботному мовчанні. І лунали незабутні спогади й про нашого однокурсника Олександра Царука... Він залишив на землі добрий слід: буйно квітує сад його наукових ідей, естафету батька з гідністю понесе його донька. А для нас, друзів-однокурсників, Олександр Царук залишається вічно юним!

В. В. Явір

НІЩО В ЖИТТІ НЕ МИНАЄ БЕЗСЛІДНО...

Наукова спадщина Олександра Васильовича кількісно невелика. Однак чи ж тільки кількісні виміри визначають зроблене? Ф. де Соссюр, приміром, залишив по собі лише одну фундаментальну працю, видану його учнями. Але ж яку! Як молодий науковець, Олександр Васильович тільки почав розгортати свої глибокі й серйозні дослідження, присвячені історичним аспектам української мови. Уже в його ранніх працях простежується наукова сумлінність, виваженість висновків, оригінальність підходів до витлумачення досліджуваного мовного матеріалу.

Навчаючись в аспірантурі Дніпропетровського університету, він дочасно виконав і захистив кандидатську дисертацію, присвячену архаїчним типам українського дієслова. А через вісім років у розквіті творчих сил, у свої 38, завершив роботу над докторською дисертацією. У передмові до монографії, присвяченої з'ясуванню глибинної суті власної мови, Олександр Васильович ставить за мету «подивитися на історію української мови не з московської, а з нашої, київської сторони, із Савур-могили і сторожового горба, не зігнорувавши при цьому принципу об'єктивності й послідовності у встановленні наукової істини». І це йому вдалося як молодому науковцю з неабиякими потенційними можливостями.

Олександр Васильович був красивою людиною, не обділеною ні вродою, ні шляхетністю, притаманною українському інтелігенту, який

виростав і формувався на кращих народних традиціях добра, порядності, внутрішньої тактовності. А ще він знався на Слові, його тонкощах, мав почуття гумору, міг влучно, тонко, дотепно по-царуківськи пожартувати щодо себе передусім. Він ніколи не зраджував свої переконання й принципи. Тому у виборі теми своєї докторської дисертації Олександр Васильович, безумовно, керувався не лише науковим зацікавленням, а й високим почуттям причетності, морального обов'язку долучитися до наукових пошуків у царині з'ясування тих істин, яких нашому народу, нашій гуманітаристиці сьогодні найбільше недостає. А крім того, узятися за дослідження місця і значення української мови серед інших слов'янських, основних етнологічних і граматичних параметрів українського глотогенезу Олександра Васильовича спонукав відповідний фаховий рівень, ерудиція, неабияка наполегливість. На таке дослідження, очевидно, зважився б не кожен науковець, тим більше молодий периферійний доцент, який усвідомлював, на скільки підводних каменів він наражатиметься у своїх наукових пошуках і висновках. Адже дослідження такої серйозної мовознавчої проблеми в усі часи супроводжувалися певним політичним присмаком, а то й категоричними приписами про «колискову трьох братніх народів».

Як результат, україністика збагатилася вагомим дослідженням, що викликало зацікавлення (і схвалення!) у багатьох дослідників історії української мови. Монографія, яку автор презентував у наукових колах для громадськості Києва, Чернівців, Кривого Рогу викликала неабияке зацікавлення і була високо оцінена колегами. Крім мовного матеріалу, до наукового осмислення проблеми Олександром Васильовичем були залучені археологічні, етнографічні, історичні та інші джерела. І це додало науковим висновкам автора виваженості й переконливості. Дослідження стало пошуком відповіді на одне з тих вічних, принаймні для нас, українців, питань: Чиї сини? Яких батьків?, тобто на питання, якого ми роду-племені.

Цього року минуло десять років, як відійшов в інші світи наш колега. А було б йому зараз лише 48! Той вік, коли приходить зрілість для творчих і наукових злетів. Доля, на жаль, зробила свій вибір. І не тільки щодо Олександра Васильовича. Його дружина, Наталя Анатоліївна, – вродливиця, розумниця, шляхетна, яка була Берегиною родини Царуків, теж відлетіла вслід за подружжям. Воістину лебедина вірність! Як продовження себе в цьому житті подружжя Царуків залишило прекрасну доньку Христинку, гідну дитину своїх батьків, студентку Празького університету.